

Юринець Ю. Л., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДОСТУП ДО АРХІВІВ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ КОЛИШНІХ РЕПРЕСИВНИХ РЕЖИМІВ: ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У Статуті Міжнародної ради архівів (далі – МРА) [1] вказується, що архіви становлять пам'ять націй і суспільства, вони формують їхню ідентичність і є наріжним каменем інформаційного суспільства. Як зазначається у звіті ЮНЕСКО, підготовленого від імені МРА [2], під час політичних змін архіви є основним засобом втілення в життя колективних та індивідуальних прав. Успіх методів відшкодування і компенсацій жертвам репресій, так само як і усунення відповідальних осіб колишнього режиму, буде значною мірою зумовлений використанням документів репресивних інституцій. Підтримка їхнього збереження і створення інституцій, відповідальних за їхню охорону в новій політичній державі, є визначальними факторами у процесі зміцнення демократії.

Натомість в Україні це питання системно не вирішено. На думку правозахисника Є. Захарова, стан з доступом до архівних даних про репресії і загалом доступом до архівів не можна визнати задовільним [3]. Питання забезпечення загального доступу до архівних документів, у т.ч. архівів репресивних органів СРСР, поставлено тільки у Коаліційній угоді 2014 р. (п. 2.3.13) [4], тобто на 24-му році незалежності України. Отже, для України питання доступу до архівів, особливо щодо вивчення репресій тоталітарного радянського режиму, є актуальною, а принципи законодавчого врегулювання цих питань є практично значущими.

Відповідно до принципів, викладених у Звіті [2], пріоритетним у визначенні режиму доступу до архівів репресивних режимів є дотримання прав постраждалих осіб та суспільства (колективних прав). До колективних прав щодо доступу до архівів репресій віднесені:

1. Право народів і націй обирати свій власний шлях політичних змін значним чином визначається доступністю документів. Без архівів немає справжньої свободи вибору.

2. Право народів на цілісність їхньої писаної пам'яті повинно бути незаперечним. Якщо спільнота обирає прощення як засіб досягнення політичних змін, результатом цього не повинно стати зникнення документального спадку минулого. Право на вибір шляху політичних змін виключає право знищувати документи.

3. Право на правду. Громадяни мають тісно пов'язане з цими обома правами право на найповніше можливу інформацію про дії попереднього